

Professor dr. Karel H. Voous

W.K. Kraak

Een aantal veldkenmerken van Karel Voous: zijn luisterhouding, zijn geïnteresseerde blik en de manier van formuleren bij het praten.

Hoe is het gebeurd dat ik als amateur-ornitholoog met hem in aanraking ben gekomen? Hoe en wanneer?

Deze ontwikkeling zal ik proberen te schetsen. Daartoe vraag ik even aandacht voor enkele herinneringen uit mijn eigen verleden.

De Haarlemse periode: stedelijk gymnasium aan het Prinsenhof (eindexamen 1932). Het is voor een leerling interessant en nuttig - ik zat graag aan de raamkant - om oplettendheid bij de les te combineren met peinzend naar het raam te kijken en in stilte te registreren wat er buiten geschiedde. Ik zie het nog voor mij hoe Kauwtjes nestmateriaal verzamelden in de hoge treurbeuk in de hortus.

En hoe vaak zag ik thuis (bij het huiswerk maken) in herfst en winter Bonte Kraaien over de stad vliegen in troepen westwaarts de laagstaande zon tegemoet, een dagelijks verschijnsel in de late namiddag, op weg naar een gezamenlijke slaapplek in de duinen: slaaptrek dus.

De Leidse periode: studentenbestaan. Ik was een onnozel spoorstudent en besteedde mijn tijd naar willekeur aan de studie van klassieke letteren (met eigen voorkeur voor de biologische werken van Aristoteles), aan muziek maken, tekenen, schilderen en aan mijn vogelhobby.

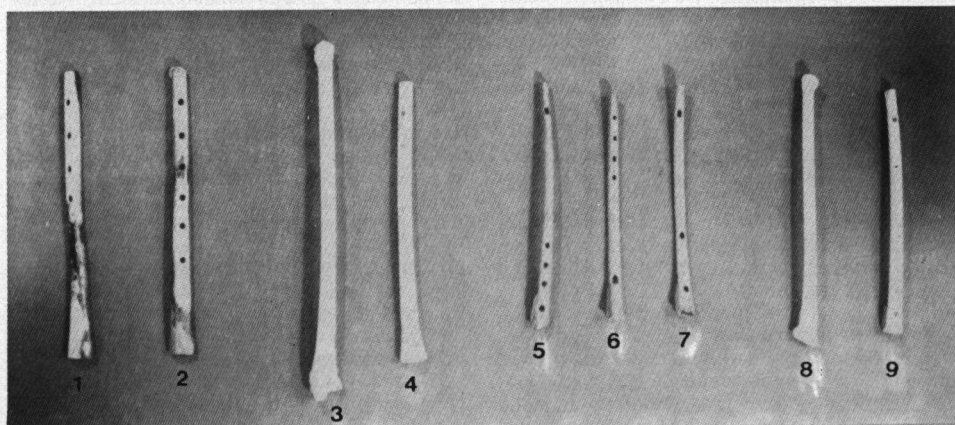
Maar allengs groeide het besef hoe interessant het is als spoorstudent uit het reinraam een beperkt gebied regelmatig te inventariseren, de sterk gevarieerde omgeving van de Leidsche Trekvaart: weilanden, bosranden (Leyduin, de Keukenhof), slootjes, bollenvelden. 'Inventariseren' is duidelijk hier een te zwaar geladen term. In 1937 kwam ik in het Gooi wonen en maakte ik kennis met vogelaars aldaar, Jan en Kees Hoojerheide, Gerard Rinkel, Jaap Taapken en vele anderen, maar voor zover ik mij herinneren kan nog niet met Karel Voous.

De wetenschappelijke vogelnamen

Het contact met Karel zal tot stand gekomen zijn

op grond van diens grote belangstelling voor de wetenschappelijke vogelnamen. Hij wilde meer weten over de herkomst en de precieze betekenis van die Latijnse woorden. Daar blijft het niet bij, want vaak is de herkomst uit oudgriekse vogelnamen aanwijsbaar. En werkelijk, die oude vogelnamen vormen een bijzonder aantrekkelijk studiegebied. Om te beginnen de vogels bij Homerus en als voorlopig eindpunt de stand van kennis van ornithologie in de geschriften (voor zover bewaard) van Aristoteles en Theophrastus. Een publikatie uit 1947 heeft stellig de aandacht van Voous getrokken. Toen verscheen een boek onder de titel 'Betekenis en etymologie van de wetenschappelijke namen der Nederlandsche vogels' als uitgave van de 'Club van Nederlandsche Vogelkundigen' geschreven door een driemanschap: L. Coomans de Ruiter, Jhr. W.C. van Heurn en W.K. Kraak.

Sommige resultaten van het onderzoek naar de oudgriekse vogelnamen kunnen niet vaak ge-

Vogelbotten als primitieve blaasinstrumenten. Van links naar rechts: (1 en 2) twee blaasinstrumenten gevonden in een Romeins graf bij Nijmegen (= Ulpia Noviomagus in Romeinse tijd) gemaakt van een paar ellepijpen van een gier. (3 en 4): 4 is een exacte kopie van 1, gemaakt van een ellepijp (3) van een Vale Gier (*Gyps fulvus*); deze kopie kan alleen bespeeld worden met een hobo-riet en produceert dan een geluid van verrassende sterkte en omvang. (5, 6 en 7) fluiten gevonden in Friese 'terpen' en Groningse 'wierden' dat wil zeggen bewoonde plaatsen in het lage kustgebied uit de tijd vóór Karel de Grote. Sommige van deze fluiten zijn gemaakt van vogelbeenderen, in de meeste gevallen van zwanen (*Cygnus species*). (8 en 9): 9 is een exacte kopie van 5, gemaakt van de ellepijp van een Knobbelzwaan (*Cygnus olor*) (8). Deze kopie geeft het zelfde geluid als de originele fluit.

Foto: Zoologisch Laboratorium, Universiteit van Nijmegen.

Officiële bijeenkomst voor de opening van het XV Internationaal Ornithologisch Congres te 'a-Gravenhage, 30 augustus 1970. Van links naar rechts: dr. K. Waldeck, professor dr. Jean Dorst, professor dr. Finn Salomonsen, dr. G.H. Veringa, mr. V.G.M. Marijnen, professor dr. K.H. Voous, dr. David Lack, professor Charles G. Sibley, professor dr. Günther Niethammer en dr. W.K. Kraak. Foto: Fotobedrijf 'Meijer'.

noeg verteld worden, want klassici zijn meestal geen vogelkenners en ornithologen lezen zelden Aristoteles in het oorspronkelijke Grieks.

De kraai van de Grieken en de Romeinen is de Bonte Kraai, die in Italië en Griekenland niet alleen wintergast is maar vooral ook broedvogel en standvogel. Nu wordt duidelijk waarom de geleerde Plinius zo verbaasd was over een kraai, die levend uit Spanje naar Rome gebracht was: die vogel kon een paar woorden (Latijn dus) spreken - allicht, want 'cras' betekent 'morgen' - maar dat niet alleen: de vogel was h e l e m a a l zwart! Daar moet men niet overheenlezen!

In de komedie 'De Vogels' van de Griekse dichter Aristophanes komt het woord 'kraai' ook voor, hier zelfs met de kleuraanduiding 'grijs'. Het is jammer dat Julius Caesar het in Gallië te druk had met andere dingen. Heeft hij gezien dat de kraaien daar zwart waren?

Sommige oudgriekse vogelnamen zijn niet oorspronkelijk Grieks maar overgenomen door de Grieken van de oudere mediterrane bevolking. Daartoe reken ik ook het woord 'erithakos' - een vogelnaam bij Aristoteles. De Romeinen wisten al niet meer welke vogel bedoeld was.

Later zagen de geleerden in West-Europa verband met het Griekse 'erythros' dat rood betekent. Die woordafleiding deugt niet. Een fatale vergissing. Maar Cuvier pakte in 1798 deze draad op toen hij het genus *Motacilla* van Linnaeus wilde gaan splitsen en de Roodborst onder aparte naam wilde brengen: *Erithacus rubecula*.

De oudmediterrane vogelnaam 'erithakos' heeft bij Aristoteles de betekenis Rotslijster, namelijk die soort die ook 's winters zichtbaar is. Daarbij denk ik speciaal aan het wijfje Blauwe Rotslijster. Aristoteles noemt de Rode Rotslijster 'phoinikouros' (=roodstaart) - zuiver en doorzichtig Grieks - en hij beweert dat de ene soort uit de andere ontstaat. Die mening kreeg stellig steun door veldwaarnemingen: men zag hoe het mannetje Rode Rotslijster door de vroege complete rui (juli - september) bij de overgang naar het winterkleed sterk op het vrouwtje ging lijken. Men wist

toen nog niet dat deze soort onder andere in tropisch Afrika overwintert en alleen ter wille van de voortplanting Griekenland bezoekt, juist de hoogste regionen van het gebergte.

Karel Voous: zijn originaliteit en overredingskracht

In het jaar 1970 werd in Den Haag een internationaal ornithologisch congres gehouden. Het congres trok mij wel aan, maar ik had weinig tijd ter beschikking. Karel kwam bij mij met de vraag of ik iemand wist die hobo kon spelen. Het betrof een in Nederland opgegraven hobo uit de tijd der Romeinen in ons land. Een instrument gemaakt van de holle ulna (de ellepijp) van een gievleugel! Het originele rietje was er niet meer bij. Er was een getrouwe kopie van het kostbare instrument beschikbaar om te oefenen. Hierop zou dan iemand moeten spelen bij de opening van het congres. Het originele gierebot kwam in een vitrine te liggen, tentoongesteld zo lang het congres duurde.

Mijn overredingskracht was niet groot genoeg om een blazer uit een amateurorkest over te halen hobo te spelen op de gierefluit, of omgekeerd geen hoboïst voelde zich geroepen of sterk genoeg aangetrokken tot de ornithologie om op te treden tijdens een congres in Den Haag.

Dus moest ik het wel zelf doen en blaasolist worden om Karel niet teleur te stellen. Dat werd ijverig oefenen geblazen ten koste van mijn spaarzame vrije tijd die ik anders graag voor cello-spelen gebruikte.

Aldus kwam de openingsdag, 30 augustus 1970, steeds naderbij.

Een objectief verslag kan ik niet geven want ik werd beheerst door het gevoel dat het een waagstuk was, een gok of bij dat eenmalig optreden geluid de zaal in zou komen.

Voor belangstellenden mag hier worden verwezen naar het officiële verslag van de acta van het congres en ook nog naar een radio-uitzending van de BBC op woensdag 23 september 1970 van 9.05 tot 9.30 uur 's morgens, in de rubriek 'The Living World'.

■ Dr. W.K. Kraak, Wielewaallaan 38, 1403 BZ Bussum, 02159-15725.